

RYSZARD W. GRYGLEWSKI

Katedra Historii Medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego CM

*Ponadstuletnia historia Muzeum Wydziału Lekarskiego
Uniwersytetu Jagiellońskiego*

ABSTRACT

*Over 100 Years of History of the Jagiellonian University's Faculty
of Medicine Museum*

The Jagiellonian University's Faculty of Medicine Museum was founded in 1900, and its origin is closely connected with Prof. Walery Jaworski. In the favourable atmosphere around the jubilee celebrations to commemorate the foundation of the Jagiellonian Krakow Academy [now the Jagiellonian University], by decision of the University Senate and with the support of the authorities of the Faculty of Medicine, the first Polish museum was founded primarily to secure and describe the objects and archival collections that evidenced the history of Krakow medicine, which was subsequently extended by collecting reminders of the tradition of Polish medicine. Both the specificity of the collections, and the way they were acquired made the undertaking complicated from the very beginning. The museum did not own any storage or exhibition spaces, neither did it have any methodology in place to manage the collections. Therefore to a large extent and for many decades the museum limited its activities to cataloguing and storing its exhibits. Additionally, it needs to be emphasised that the undertaking had from the very beginning been implemented by individuals without any formal education in respect of museum management. Despite the efforts made by Prof. Jaworski's successors, in particular Władysław Szumowski and Mieczysław Skulimowski, due to financial as well as administrative and political reasons the projects could not be implemented for a long time even though some of them were very advanced. It was only as late as at the turn of 1980s and 1990s that the Jagiellonian University's Faculty of Medicine Museum could finally be established.

Keywords: the history of medicine, medical collections management, archiving system, collecting

Słowa kluczowe: Historia medycyny, muzealnictwo medyczne, archiwistyka, kolekcjonerstwo

Prekursory

Zainteresowanie – jak to niegdyś określano – „starożytnościami lekarskimi” ma w Krakowie długą metrykę. Po raz pierwszy o odrębnym zbiorze starodruków medycznych słyszymy w związku z badaniami Ludwika Gąsiorowskiego (1807–1863), który zbierając materiały do historii medycyny w Polsce, korzystał z prywatnej kolekcji ówczesnego profesora chirurgii UJ, Ludwika Bierkowskiego (1801–1860)¹. Do tego zbioru sięgał również sławny chirurg warszawski, założyciel, redaktor i wydawca „Gazety Lekarskiej”, żywo przejawiający zainteresowanie przeszłością rodzimej tradycji medycznej, Polikarp Girsztowt (1827–1877)². Także profesorowie Józef Majer (1808–1899) i Fryderyk Skobel (1806–1876), pracując nad *Słownikiem anatomiczno-fizjologicznym*, mieli dostęp do starodruków Bierkowskiego, który chętnie każdemu zainteresowanemu je udostępniał. Jak można przypuszczać na podstawie zachowanych materiałów archiwalnych, prywatna pasja profesora nie ograniczała się jedynie do szlachetnego skądinąd zbieractwa, lecz stanowiła punkt wyjścia do samodzielnych rozważań o historii chirurgii, którym najprawdopodobniej zamierzał dać wyraz w przygotowywanej, chociaż nigdy nie napisanej, monografii³. Z nazwiskiem Bierkowskiego należy także łączyć powstanie i rozwój tzw. gabinetu anatomopatologicznego, będącego zbiorem oddanych w odlewach gipsowych, preparatach woskowych oraz konserwowanych w spirytusie zmian chorobowych, stanowiących w sumie bogaty materiał do badań naukowych, a także ilustrację prowadzonych w klinice wykładów. Istnienie takich gabinetów nie było niczym nadzwyczajnym. Wystarczy wspomnieć, że już pierwszej połowie XIX wieku na Wydziale Lekarskim UJ odnotowujemy funkcjonowanie gabinetów anatomicznego i mineralogicznego, a także geologicznego oraz zoologicznego⁴. I jakkolwiek służyły one potrzebom bieżącym, to jednak przechowywano w nich także obiekty już wówczas uznane za historyczne. Staną się one w przyszłości jednym z istotnych źródeł formowania się kolekcji Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ.

Sumiennym zbieraczem „starożytności medycznych” był profesor chorób wewnętrznych Maciej Józef Brodowicz (1790–1885), postać znacząca w rozwoju interny polskiej i przez wiele lat wpływowa w krakowskim środowisku akademickim. Wychowany w duchu wiedeńskiej szkoły klinicznej, był oddany sprawie rzetelnego prowadzenia dokumentacji, tworząc jedno z najpokaźniejszych archiwów szpitalnych. Miał jednocześnie zwyczaj przechowywania kopii oficjalnych pism i rozporządzeń uniwersyteckich oraz gromadzenia oficjalnej korespondencji, co później, będąc już na emeryturze, wykorzystał w swojej pisarskiej działalności. Dbął również o zachowanie przedmiotów i narzędzi wiążących się bezpośrednio z historią klinik lekarskich, tworząc nieformalną kolekcję, o której, niestety, niewiele dzisiaj możemy powiedzieć. Wiemy jednak, że część spuścizny Brodowicza znalazła się później na stanie inwentarza Muzeum Wydzia-

¹ L. Gąsiorowki, *Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce*, Poznań 1853, t. II, s. VI.

² P. Girsztowt, *Ludwik Bierkowski*, „Tygodnik Ilustrowany” 1863, t. VII, nr 189, s. 177–178, a także nr 190, s. 193–195.

³ R.W. Gryglewski, *Historia medycyny jako przedmiot badań i nauczania w krakowskim środowisku uniwersyteckim w latach 1809–1914*, Kraków 2016, s. 119–120.

⁴ Z. Gajda, *Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1998, s. 10.

łu Lekarskiego UJ, jak chociażby zespół dyplomów włoskich czy starodruków wywodzących się z księgozbioru klinicznego. Pozostały także opasłe teki rękopisów, które już na współczesnych jemu lekarzach robiły wrażenie, a także zbiór cennych obrazów i grafik. Większość tego, co zgromadził, stało się jeszcze za jego życia własnością uniwersytetu. Później w zgodzie z jego ostatnią wolą niemal wszystkie pozostałe notatki i przedmioty profesora przeszły na rzecz akademii krakowskiej⁵. Wszystko to pozwalało wielu spojrzeć inaczej na materialne ślady przeszłości, które jakże często lekceważono i bywało bezpowrotnie tracono w imię nowoczesności i postępu.

Na drugą połowę XIX wieku przypada czas starań o powołanie do życia samodzielnej katedry historii medycyny w ramach Wydziału Lekarskiego UJ. Wśród kilku kandydatów, którzy mogli liczyć na poparcie krakowskiej profesury, najwięcej nadziei pokładano w Józefie Oettingerze (1818–1895). Niestety, konsekwentny brak akceptacji Wiednia wobec kolejno zgłaszanych przez Wydział Lekarski propozycji skutecznie zablokował projekt stworzenia katedry. Oettinger dopiero po wielu latach doczekał się potwierdzenia habilitacji, a później profesury nadzwyczajnej prywatnej – zatem bez przysługującego uposażenia. Zdołano jednakże doprowadzić do wznowienia i utrzymania stałych wykładów z historii medycyny, które niezmordowany Oettinger prowadził jeszcze po przejściu na emeryturę – aż do semestru letniego roku akademickiego 1893/1894⁶. Miało to niewątpliwie wpływ na wzrost zainteresowania przeszłością medycyny w krakowskim środowisku akademickim. Wspomniani już Józef Majer oraz Fryderyk Kazimierz Skobel – postaci dobrze rozpoznawane i cenione – niejednokrotnie dawali dowody swojego przywiązania do tradycji, podkreślając znaczenie przedmiotu historii medycyny w kształceniu studentów oraz młodych lekarzy. Tak też sprawy te rozumiał Edward Sas-Korczyński (1844–1905), od 1874 roku profesor zwyczajny patologii i terapii szczegółowej oraz dyrektor kliniki chorób wewnętrznych UJ. W pamięci ludzkiej zapisał się jako jeden z najnowocześniejszych internistów tamtej doby oraz twórca krakowskiej szkoły chorób wewnętrznych, mistrz dla wielu później znanych lekarzy, wśród których prym wiedli Antonii Gluziński (1856–1935) i Walery Jaworski (1849–1924). Ten drugi miał się zapisać w sposób szczególny w dziejach polskiego muzealnictwa medycznego.

Narodziny muzeum

Jak słusznie zauważył Stanisław Zwolski, Walery Jaworski (il. 1) – „wychowany w kulcie przeszłości”⁷ – miał możliwość codziennego obcowania ze śladami przeszłości, których mimo licznych remontów i reorganizacji nadal wiele było dobrze widocznych w gmachu klinik uniwersyteckich przy ulicy Kopernika 7 (dzisiaj siedziba Katedry Biochemii Lekarskiej UJ CM). Jeszcze w trakcie studiów słuchał wykładów Oettingera, co

⁵ S. Zwolski, *Inspiracje powstania zbiorów Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Przegląd Lekarski” 1995, R. LII, nr 2, s. 71–72.

⁶ R.W. Gryglewski, *op.cit.*, s. 148.

⁷ S. Zwolski, *Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2014, R. 2014, nr 1 (13), s. 421.

Il. 1. Prof. Walery Jaworski. Rok 1905. Zbiory KHM UJ CM

niewątpliwie miało wpływ na ostateczne ukształtowanie się zainteresowań przeszłością medycyny. Nie bez znaczenia jest kształtująca się, poczynwszy od lat dziewięćdziesiątych XIX wieku, świadomość zbliżającej się rocznicy 500-lecia fundacji jagiellońskiej krakowskiej akademii. Rok 1900 – jubileuszowy – sprzyjał pogłębionej refleksji historycznej. W takiej właśnie atmosferze rodziła się z wolna pasja kolekcjonerska Jaworskiego, który wykorzystując prywatne kontakty, zaczął zbierać od kolegów profesorów różne dla nich już zbędne, a dla dziejów często bezcenne – „precjoza”. Gromadził je w gmachu kliniki, zapelniając początkowo szuflady biurka i podręczne szafki biblioteczne. Jak można przypuszczać, napływ różnorodnych przedmiotów przerósł nie tylko oczekiwania Jaworskiego, lecz także możliwości ich przechowywania. Idea przekształcenia kolekcji w osobne muzeum jawiła się jako dogodne z praktycznych względów rozwiązanie, które miało z sobą przynieść korzyść najważniejszą – stałą, dostępną zainteresowanemu ogółowi przestrzeń ekspozycyjną. Dlatego też profesor Jaworski wystąpił z otwartym programem utworzenia i funkcjonowania *Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego UJ*. Tak wówczas pisał o istocie planowanej instytucji:

Celem powyższego zbioru jest wierne przedstawienie historycznego rozwoju, działalności i wpływu Wydziału Lek. U. J. na naukę i społeczeństwo polskie; zabezpieczenie czynności nauko-

wej Wydziału Lek. przed nienależytym uwzględnieniem go w literaturze lekarskiej, jako też przed rychłym zapomnieniem zasług dawniejszych pokoleń. Przyszły pracownik na niwie lekarskiej polskiej, jako też historiograf, znajdą tu bez trudu materiał w jednym miejscu skupiony, a nadto wiele przedmiotów, które z powodu swych właściwości lub pozornie małej wartości, w Bibliotece Jagiellońskiej nie mogą znaleźć umieszczenia. Najdrobniejszy zaś przedmiot, dziś nam obojętny, może nabrać w przyszłości wielkiej wartości i znaczenia⁸.

W tym samym dokumencie Jaworski wyodrębnił kategorie przedmiotów i spuścizny pisarskiej, które staną się przedmiotem jego zainteresowań, wymieniając: publikacje naukowe, rękopisy i autografy, przyrządy, modele lub ich rysunki, preparaty, a także portrety, fotografie i podobizny, projekty i plany budynków klinicznych oraz zakładów teoretycznych, jak również przedmioty osobiste, listy prywatne, odznaczenia czy bilety wizytowe związane z życiem lekarzy. Można zatem powiedzieć, że praktycznie wszystko, co miało jakiś związek z historią medycyny, a przybrało materialną formę, mogło, a nawet powinno znaleźć się w zbiorach muzealnych. Senat UJ przyjął omawiany program jako podstawę funkcjonowania planowanej przez Jaworskiego instytucji i potwierdził jej oficjalną nazwę na posiedzeniu w dniu 27 kwietnia 1900 roku (il. 2).

Rok 1900 obfitował w liczne wydarzenia jubileuszowe, które zaangażowały całą ówczesną profesurę, w tym również Jaworskiego. W kolejnych miesiącach twórca nowo powołanego muzeum poszukiwał właściwego miejsca dla – jak wynika z zapisków księgi inwentarzowej – przyrastającego szybko zbioru. Klinika Chorób Wewnętrznych UJ służyła za tymczasowe dla niego lokum, a duża dębowa szafa odgrywała rolę głównego magazynu. Do końca 1902 roku Jaworski zdołał zgromadzić 1769 przedmiotów skatalogowanych w 1222 pozycjach inwentarzowych⁹. W prowadzeniu właściwego spisu przedmiotów pomagał profesorowi dr Kazimierz Flis, który pełnił funkcję sekretarza zarządu muzeum. Trudno dzisiaj określić, w jakim stopniu funkcja sekretarza oraz istnienie samego zarządu były formalne, a w jakim „samowolnie” przyjętą tytułaturą dla dodania całemu przedsięwzięciu odpowiedniej rangi. Nie ma to jednak większego znaczenia dla działalności samej instytucji. Na kolejne, drugie w kolejności sprawozdanie, przyszło czekać do roku 1905. Przyniosło ono z sobą informacje o działalności muzealnej za lata 1903–1905. Przyrost liczby przedmiotów był wyraźny. Jaworski wraz z nowym sekretarzem dr. Bolesławem Korolewiczem, który zastąpił dr. Flisa na tym stanowisku w 1904 roku, mogli wykazać już 4617 przedmiotów (2188 pozycji inwentarzowych). Wiemy też, że jeszcze w lecie 1903 roku Jaworski podjął starania o pozyskanie tzw. szafy Brodowicza, zachowującej bliżej nieokreślony fragment kolekcji sławnego internisty, który to mebel wraz z zawartością trafił do Jaworskiego jako dar Senatowi UJ w lipcu tego samego roku¹⁰. Prócz szafy Brodowicza nakazano wykonanie jeszcze dwóch dębowych szaf. Podawano również informację o planach stworzenia bibliografii wszystkich prac – od

⁸ W. Jaworski, *Program Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Druk akcydensowy, Kraków 1901.

⁹ W. Jaworski, *Pierwsze sprawozdanie Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok 1902*, Druk akcydensowy, Kraków 1903.

¹⁰ *Pismo Walerego Jaworskiego z dnia 1 lipca 1903 roku do Senatu Akademickiego UJ*. Zbiory Specjalne KHM UJ CM/ Dz. VIII/748 (Muzeum).

Il. 2. Program Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 1901. Zbiory KHM UJ CM

czasów najdawniejszych aż po epokę Jaworskiemu współczesną, która by prezentowała dorobek lekarzy związanych z Wydziałem Lekarskim UJ¹¹.

Nie zaniedbał Jaworski i strony finansowej całego przedsięwzięcia, składając jesienią 1903 roku w kasie Senatu Akademickiego 2000 koron jako tzw. kapitał żelazny¹². W ciągu pierwszych lat działalności napływały także darowizny, jak choćby legat w wysokości 200 koron sporządzony według woli zmarłego w 1905 roku prof. Edwarda Korczyńskiego, a przekazany Senatowi Akademickiemu UJ oficjalnie w styczniu 1906 roku¹³. Jak wynika z raportu finansowego sporządzonego osiem lat

¹¹ W. Jaworski, *Drugie sprawozdanie Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata 1903, 1904 i 1905*, Druk akcydensowy. Drukarnia Związkowa w Krakowie, Kraków 1905.

¹² *Poświadczenie z Kancelarii Senatu Akademickiego c. k. UJ w Krakowie. Pismo z dnia 30 października 1903 roku*. Zbiory Specjalne KHM UJ CM/ Dz. VIII/748 (Muzeum).

¹³ *Pismo Senatu Akademickiego UJ zawiadamiające Walerego Jaworskiego o przejęciu legatu. Kraków, dnia 3 stycznia 1906 roku*, Zbiory Specjalne KHM UJ CM/ Dz. VIII/748 (Muzeum).

później, w lutym 1914 roku na paru książeczkach oszczędnościowych zgromadzono blisko 10 000 koron, a zatem całkiem pokaźną sumę¹⁴. Sam Walery Jaworski też złożył później stosowną darowiznę.

Tymczasem w księdze inwentarzowej wciąż pojawiały się nowe wpisy, a wraz z tym rosły też ambicje samego Jaworskiego, który w 1908 roku – zyskawszy poparcie władz Wydziału Lekarskiego UJ – doprowadził do zmiany nazwy stworzonej przez siebie instytucji na *Muzeum Historyczne Medycyny Polskiej*. Niebawem, ze względu na charakterystykę zbiorów, zaczęto je określać nowym mianem – *Muzeum Historyczne Medycyny i Farmacji Polskiej*. W towarzyszącej temu wydarzeniu odezwie, podpisanej przez ówczesnego dziekana Wydziału Lekarskiego UJ, profesora medycyny sądowej Leona Wachholza oraz Walerego Jaworskiego, wyraźnie podkreślano ponadzaborowy charakter powołanej do życia placówki. Było to zatem rozszerzenie zakresu zbieranych dotąd materiałów, zarówno pod względem tematycznym, jak i terytorialnym. Zmiana nazwy miała też, wobec wzmożonej rusyfikacji w zaborze rosyjskim i germanizacji w zaborze pruskim, wymiar deklaracji patriotycznej. Wydana przy tej okazji odezwa była w dużej mierze powtórzeniem zasad tworzenia i charakterystyki zbiorów prezentowanych w *Programie Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego* z 1901 roku, tyle że teraz działalność została ukierunkowana na tworzenie kolekcji obejmującej całość tradycji polskiej medycyny. Siedzibą muzeum pozostawała Klinika Lekarska UJ zlokalizowana w nowo wybudowanym gmachu przy ulicy Kopernika 15. Nowością jest informacja, że zbiór można oglądać raz w tygodniu, w sobotę, w godzinach 10–11¹⁵. Nie była to ekspozycja stała lub zmienna (czasowa), a jedynie okazja do tego, by zorientować się w zawartości coraz lepiej rozpoznawalnych w środowisku krakowskim „szaf Jaworskiego”. Coraz wyraźniej dawała znać o sobie potrzeba uzyskania odrębnych pomieszczeń muzealnych. Przy tym chodziło bardziej o przestrzeń magazynową niż wystawienniczą. W pismach Jaworskiego akcent został położony na gromadzenie i katalogowanie przedmiotów, które miały posłużyć przede wszystkim jako podstawa źródłowa prac naukowych. Muzeum miało pełnić funkcję archiwizacyjną, przechowując spuściznę całych pokoleń lekarskich z nadzieją, że w przyszłości znajdą się uczeni gotowi ją spożytkować. Tymi zaś słowy zwracał się Jaworski w kolejnej odezwie tuż przed inauguracją Zjazdu lekarzy i przyrodników polskich w 1911 roku:

Dorobek dzisiejszy spoczywa jednak na barkach naszych poprzedników. Przędę ich myśli my dalej snujemy. Co się dawniej działo w zakresie wiedzy lekarskiej, jest obowiązkiem naszym rozpatrzyć, zebrać w całość i naszym następcom przekazać, aby z tych prac i zabiegów potomność korzystać mogła¹⁶.

Jak zatem widać, Jaworski konsekwentnie dążył do tego, by stworzone przez niego muzeum stało się swoistym centrum badań historycznych nad przeszłością medycyny – dobrze zabezpieczonym finansowo i sprawnie zarządzanym, a jednocześnie niezależnym od innych instytucji, podlegającym bezpośrednio Senatowi UJ i Wydziałowi Lekar-

¹⁴ *Wykaz majątku funduszu na Muzeum historyczne medycyny i farmacji polskiej*. Kraków, 11 lutego 1914, Zbiory Specjalne KHM UJ CM/ Dz. VIII/748 (Muzeum).

¹⁵ *Odezwa z akt Wydziału Lekarskiego UJ*, „Przegląd Lekarski” 1908, R. XLVII, nr 52, s. 695. Także w formie osobnego odbicia, Kraków 1908.

¹⁶ W. Jaworski, *Odezwa*, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 1911, t. VI, nr 24, s. 332–333.

skiemu UJ¹⁷. I tę niezależność zdołał utrzymać aż do czasu przejścia na emeryturę, kiedy to już w niepodległej Polsce, w grudniu 1920 roku, zdawał klucze do muzeum prof. Władysławowi Szumowskiemu, który stanął wówczas na czele dopiero co powołanej do życia Katedry Historii i Filozofii Medycyny UJ. Jaworski odchodził rozgoryczony, wymawiając władzom brak większego zainteresowania sprawami muzeum, a także jego własnym losem. Życzył powodzenia swojemu następcy, którego uwadze i energii polecał gromadzony przez siebie zbiór¹⁸. W ten symboliczny sposób zamykał się pierwszy, dwudziestoletni okres historii istnienia muzeum. Decyzja o przekazaniu muzealiów pod opiekę Szumowskiego zapadła parę miesięcy wcześniej na czerwcowym posiedzeniu Rady Wydziału Lekarskiego¹⁹. Z końcem sierpnia sporządzono protokół odbioru *Muzeum Historycznego Medycyny i Farmacji Polskiej* w obecności profesorów Jaworskiego i Szumowskiego, a także reprezentanta Rady, prof. Witolda Orłowskiego. Dzięki temu dokumentowi możemy odtworzyć położenie kolekcji Jaworskiego, która znajdowała dla siebie miejsce w gmachu kliniki lekarskiej przy ulicy Kopernika 15 w pokojach nr 42 i nr 60 oraz w osobnym, zamkniętym pomieszczeniu w gmachu Zarządu Klinik przy ulicy Kopernika 36²⁰.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że prof. Jaworski nie był jedynym, który poświęcał swój czas i energię gromadzeniu świadectw tradycji lekarskiej. Adam Wrzosek (1875–1965), profesor patologii ogólnej i doświadczalnej UJ, wykładowca propedeutyki, później zaś również historii medycyny, dążył do wprowadzenia w życie planów kreślonych jeszcze za czasów Oettingera – utworzenia odrębnej katedry historii medycyny, zbierając już wcześniej starodruki, portrety oraz narzędzia lekarskie²¹. Stały się one podstawą założonego przez Wrzoska drugiego już muzeum historii medycyny, chociaż powstały w ten sposób zespół zabytków zwykło się określać po prostu mianem „zbioru Wrzoska” lub „Muzeum Wrzoska”. Gdy w 1913 roku Wrzosek odchodził z Wydziału Lekarskiego, całość swojej kolekcji przekazał na rzecz Uniwersytetu Jagiellońskiego²². Wejdzie ona niebawem w skład zbiorów „odziedziczonych” przez Szumowskiego.

W wolnej Polsce

Szumowski (il. 3) kreślił szeroki plan badań historyczno-medycznych, w którym zbiory muzealne odgrywały swoją rolę, chociaż z pewnością nie pierwszorzędną. Ten wszechstronnie wykształcony badacz – skończył medycynę, historię i filozofię – nie był typem zbieracza, doceniał jednak wartość zbiorów muzealnych jako źródeł dla prac na-

¹⁷ W. Jaworski, *Ogólne postanowienia w sprawie Muzeum historycznego medycyny i farmacji polskiej*. Kraków, 6 stycznia 1918, Zbiory Specjalne KHM UJ CM/ Dz. VIII/748 (Muzeum).

¹⁸ W. Jaworski, *List do Wielmożnego Pana Dra Szumowskiego Profesora UJ*. Kraków 3 grudnia 1920 roku, Zbiory Specjalne KHM UJ CM/ Dz. VIII/748 (Muzeum).

¹⁹ *Uchwała Rady Wydziału Lekarskiego UJ nr 1311 z dnia 28 czerwca 1920 roku*.

²⁰ *Protokół odbioru Muzeum Historycznego Medycyny i Farmacji Polskiej*, Zbiory Specjalne KHM UJ CM/ Dz. VIII/748 (Muzeum).

²¹ R.W. Gryglewski, *Historia medycyny jako przedmiot ...*, s. 208–218.

²² *List Adama Wrzoska roku do Wydziału Lekarskiego UJ*. Kraków 24 stycznia 1913, Archiwum UJ/WL/II 156.

Il. 3. Prof. Władysław Szumowski. Około 1925 r. Zbiory KHM UJ CM

ukowych oraz wykorzystanie muzealiów dla bieżącej pracy dydaktycznej ze studentami. Zbiory Jaworskiego zamierzał scalić z kolekcją Adama Wrzosa oraz kształtującym się powoli zakładem historii medycyny w Instytut Historii i Filozofii Medycyny²³. Od tej chwili losy *Muzeum Historycznego Medycyny i Farmacji Polskiej* wiązać się już będą z losami Katedry Historii i Filozofii Medycyny UJ, stając się *de facto* jej częścią, chociaż do powstania planowanego instytutu nigdy nie doszło. Powodem takiego właśnie rozwoju wypadków były przyczyny natury przede wszystkim praktycznej. Muzeum nie miało bowiem własnego lokum, ani też wyodrębnionego statusu prawnego. Katedra i Zakład Historii i Filozofii Medycyny, jak się rychło okazało, również nie otrzymały stałej siedziby. Propozycja Szumowskiego, by wykorzystać fakt reorganizacji ówczesnej Biblioteki Jagiellońskiej i pozyskać pomieszczenia na potrzeby katedry i muzeum, nie została zaakceptowana²⁴. W styczniu 1925 roku Szumowski tak to ujął:

Zakład mieści się do tej pory w tych miejscach, w których obaj założyciele muzeów [tj. Walery Jaworski i Adam Wrzosek – przyp. R.W.G.] zbiory swoje gromadzili, więc częściowo w lokalu seminarium germanistycznego, częściowo w pokojach zajmowanych przez dziekanat Wydziału lekarskiego, częściowo w dwóch małych separatkach kliniki medycznej przy ul. Kopernika 15, wreszcie, częściowo w małym pokoju w domu Zarządu klinik przy ul. Kopernika 36. Z powodu zupełnego braku miejsca kilka cenniejszych mebli stoi w prywatnym mieszkaniu profesora²⁵.

²³ *Wniosek Władysława Szumowskiego z dnia 25 czerwca 1920 roku przedłożony Radzie Wydziału Lekarskiego UJ*, Archiwum UJ/WL/II 156/L: 1331.

²⁴ *Pismo Władysława Szumowskiego do Wydziału Lekarskiego UJ. Kraków, 27 listopada 1920 roku*, Archiwum UJ/WL/II 156.

²⁵ W. Szumowski, *Sprawozdanie o Zakładzie historii medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1925, s. 1.

Tymczasem nawet to nie było do końca pewne, a komisje ds. klinicznych domagały się, co można zrozumieć, opróżnienia sal przy ulicy Kopernika 15 z muzealiów. Szumowski przychylił się do takich żądań, lecz oczekiwał gwarancji, że otrzyma jakieś pomieszczenia w zamian. Ostatecznie część zbiorów – co uznano za tymczasowy kompromis – zdeponowano w trzech szafach ustawionych na korytarzu I piętra kliniki²⁶.

Powyżej naszkicowany obraz, z drobnymi zmianami, przetrwał niemal do wybuchu drugiej wojny światowej. W tych warunkach trudno było mówić o stałej działalności muzealniczej, jakkolwiek Szumowski czynił starania, by powierzonego mu dobra nie roztrwonić i w miarę skromnych możliwości zbiory powiększać. Nie było to zadanie ani łatwe, ani przynoszące wymierne korzyści. W piśmie z marca 1928 roku, kierowanym bezpośrednio do dziekana Wydziału Lekarskiego, Szumowski pisał o tym bez ogródek:

Tzw. 'zakład' czy 'muzeum' jest właściwie przechowalnią, a miejscami rupieciarnią wskutek nieprawdopodobnej ciasnoty. W tym wszystkim robić lepszy porządek będzie dopiero ten, kto się wyniesie do własnego lokalu na szerszą przestrzeń. Właściwy zakład, t. zn. Praca, odbywa się przezważnie u mnie w prywatnym mieszkaniu²⁷.

To, co w założeniu miało być stanem przejściowym, przeszło w dręczącą permanentę. Szumowski, chociaż nominalnie stojący na czele dwóch instytucji, tj. katedry i zakładu oraz muzeum, w rzeczywistości udostępniał swoją jadalnię na potrzeby czytelników, a w jego pokojach pracowali asystenci i wolontariusze. Księgozbiór, obejmujący w 1929 roku już 10 000 woluminów, magazynowany był po części w szafach, po części spoczywał w pudłach i skrzyniach. Podobnie rzecz się miała z portretami i fotografiami, których w sumie odnotowywano 1392 sztuki. Pokażny był zbiór dyplomów, dokumentów i autografów, obejmujący w sumie 471 pozycji inwentarzowych oraz rękopisów (135 numerów inwentarzowych). Osobno została uwzględniona kolekcja około 600 przedmiotów i narzędzi, jak można przypuszczać nie do końca opracowana²⁸. W zachowanych dokumentach Szumowski nigdzie nie rozdzielał zbiorów zakładowych od muzealnych, co w zaistniałych warunkach było czymś w pełni uzasadnionym. Nie zaniedbywał jednak pamięci o fundacji Jaworskiego i Wrzoska, występując w oficjalnych pismach jako ich naturalny sukcesor i opiekun powierzonych mu muzealiów. Dlatego też szukał wsparcia u dwóch źródeł władzy uniwersyteckiej – Wydziału Lekarskiego (jako kierownik katedry i zakładu) oraz Senatu Akademickiego (jako zarządca muzeum). Było to z pewnością dobre posunięcie. Dbał także o to, by ideę muzealnictwa medycznego propagować przy różnych nadarzających się okazjach. Tak właśnie postąpił, przygotowując w październiku 1929 roku, przy okazji IV Zjazdu Polskich Historyków i Filozofów Medycyny w Krakowie, w pomieszczeniu kliniki chorób wewnętrznych wystawę czasową (il. 4). Była to pierwsza zorganizowana wystawa eksponatów krakowskiego

²⁶ Kwestię tę szczegółowiej omówiłem w osobnym artykule. Por. R.W. Gryglewski, *Trudne lata Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ w okresie międzywojennym*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2004, t. XLIX, nr 3–4, s. 197–208.

²⁷ *List Władysława Szumowskiego do Dziekana WL UJ. Kraków, 23 marca 1928*, Archiwum UJ/WL/II 156.

²⁸ *Pismo prof. Władysława Szumowskiego do Wydziału Lekarskiego i Senatu Akademickiego UJ. Kraków, 11 grudnia 1929*, Archiwum UJ/WL/II 156.

Il. 4. Sala seminaryjna Zakładu Historii i Filozofii Medycyny UJ. Lata trzydzieste XX wieku. Zbiory KHM UJ CM

zbioru muzealnego udostępniona szerszej publiczności²⁹. Jednocześnie musiał poważnie ograniczyć przyjmowanie do zbiorów nowych darów, co wiązało się z wyżej już zarysowaną sytuacją lokalową. Pisał o tym wprost w jednym z listów do dziekana Wydziału Lekarskiego UJ:

Przyrzędy łaskawie mi proponowane a wystawione w dziekanacie, nie mają wartości muzealnej. Zapewne będą ją miały za lat 50, ale zakład historii medycyny walczy stale z brakiem miejsca. Dlatego muszę sobie odmówić przyjemności przyjęcia tych darów do mego zakładu³⁰.

W 1931 roku, po uzyskaniu odpowiednich funduszy z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Szumowski mógł wynająć większe mieszkanie przy ulicy Krasińskiego 12, które miało odąd odgrywać rolę tymczasowej siedziby Zakładu Historii i Filozofii Medycyny UJ. I ponownie było to rozwiązanie tymczasowe, gdyż oczekiwano na zwolnienie się budynku przy ulicy Kopernika 7, gdzie znajdowało się ambulatorium, a także mieściła się część administracji Kliniki Ginekologiczno-Położni-

²⁹ T. Bilikiewicz, *IV Zjazd Polskich Historyków i Filozofów medycyny, odbyty w dniach 5, 6 i 7 października 1928 r. w Krakowie w gmachu Uniwersytetu jagiellońskiego (Collegium Novum)*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 1929, t. IX, s. 137–148.

³⁰ *Pismo Władysława Szumowskiego do Dziekana Wydziału Lekarskiego UJ. Kraków, 24 listopada 1930 roku*, Archiwum UJ/WL/II 156.

czej UJ. O tym, by właśnie tutaj zlokalizować zakład i muzeum, zdecydowano jeszcze w roku 1927³¹, lecz wobec przedłużającej się budowy nowego gmachu klinicznego przeprowadzka dotychczasowego użytkownika budynku odwlekała się w czasie (il. 5). Jak się miało okazać, dopiero w 1937 roku Szumowski mógł odebrać klucze i zacząć planować remont. Budynek był stary, już wówczas ponadstuletni, domagał się prac adaptacyjnych, miejscami gruntownej przebudowy. Planowano wówczas m.in. stworzenie osobnej biblioteki z czytelnią, pomieszczenia seminaryjnego, a także po raz pierwszy salki ekspozycyjnej, w której można stworzyć stałą wystawę i organizować wystawy czasowe. Na to wszystko jednak brakowało pieniędzy, o czym zaświadcza ożywiona korespondencja Szumowskiego z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia

Il. 5. Jedno z pomieszczeń Zakładu Historii i Filozofii Medycyny UJ. Lata trzydzieste XX wieku. Zbiory KHM UJ CM

³¹ *Pismo dziekana WL UJ powiadamiające kierownika Zakładu Historii i Filozofii Medycyny UJ o stosownej uchwale Wysokiej Rady Wydziału Lekarskiego o podjęciu stosownej uchwały w tej sprawie. Kraków, 26 września 1927, Archiwum UJ/WL/II 156.*

Publicznego. Gdy we wrześniu 1939 roku wybuchła druga wojna światowa, prace remontowe były w toku. Profesor, jakby przeczuwając zbliżającą się tragedię, nakazał zabezpieczyć większość zbiorów w solidnych, drewnianych skrzyniach. Dzięki temu uniknęły one grabieży i zniszczeń podczas okupacji niemieckiej³².

Czasy powojenne

Okres powojenny trudno uznać za sprzyjający. Przede wszystkim w 1948 roku nowe władze ministerialne podjęły decyzję o likwidacji przedmiotu historii medycyny na wszystkich wówczas istniejących wydziałach lekarskich, a następnie o rozwiązaniu katedr i zakładów tego przedmiotu. Triumfujący wtedy marksizm nie znosił konkurencji, a ukształtowany jeszcze w okresie międzywojennym model historiografii medycyny był nie do zaakceptowania w nowych warunkach politycznych. Ponieważ profesor Szumowski już w roku 1945 osiągnął wiek emerytalny, więc bez problemu można go było przenieść w stan spoczynku. Komuniści skwapliwie skorzystali z tej okazji. W okresie przejściowym na parę miesięcy zastępcą profesora mianowano dr. Zbigniewa Kukulskiego (1908–1971). Jak się miało okazać, ta nominacja była dla dalszych losów zbiorów nader szczęśliwa. Kukulski (il. 6) bowiem doskonale wyczuł sytuację i szybko zaproponował, by zamiast likwidowanej placówki powołać odrębny Zakład Organizacji

Il. 6. Dr Zbigniew Kukulski. Zbiory KHM UJ CM

³² R.W. Gryglewski, *Historia i filozofia medycyny Władysława Szumowskiego na tle rozwoju historii i filozofii medycyny w Europie i Polsce*, Kraków 2010, s. 30.

Ochrony Zdrowia³³. Jego propozycja została zaakceptowana. Dzięki temu stan posiadania zakładu nie został w niczym uszczuplony. Kiedy po tzw. odwilży październikowej zgodzono się na reaktywację katedr historii medycyny, nie trzeba było, poza zmianą szyldu, niczego odtwarzać ani rekonstruować. Krakowski zakład był po prostu w tym samym miejscu, w którym pozostawił go Szumowski. Powoli wznowiono działalność dydaktyczną. O muzeum jednak nadal nie było mowy. Musiano ograniczyć się do czasowych, organizowanych przy różnych okazjach wystaw. Wówczas na parę dni, czasami tygodni ze skrzyń i szaf wydobywano niektóre eksponaty. Tak właśnie stało się przy okazji XVI Zjazdu Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego, który odbył się w Krakowie w 1958 roku. Jego organizator, znakomity lekarz i historyk medycyny, prof. Kazimierz Lejman przygotował wystawę, wykorzystując zasoby Katedry Historii Medycyny.

Początek lat sześćdziesiątych XX wieku obudził pewne nadzieje, a to za sprawą zbliżającego się jubileuszu 600-lecia fundacji Kazimierzowskiej Akademii Krakowskiej (il. 7). Naturalne przy takich okazjach zainteresowanie historią działało korzystnie,

Il. 7. Budynek Katedry i Zakładu Historii Medycyny przy ul. Kopernika 7. Lata sześćdziesiąte XX wieku. Zbiory KHM UJ CM

³³ Z. Gajda, *op. cit.*, s. 30.

a otwarta w 1964 roku ekspozycja *600 lat nauk medycznych w Krakowie* pozwoliła po raz pierwszy na taką skalę zaprezentować posiadane zbiory muzealne³⁴. W materiałach ilustracyjnych okolicznościowych wydawnictw również wykorzystano zasoby Zakładu Historii Medycyny. Propagowaniu idei muzealnictwa medycznego sprzyjała także decyzja o przyjęciu w strukturę organizacyjną Katedry i Zakładu Historii Medycyny założonego przez doktora Stanisława Pronia (1892–1971) Muzeum Farmacji. Tym samym w 1965 roku utworzono Międzywydziałową Katedrę Historii Medycyny i Farmacji AM w Krakowie. Jednocześnie podjęto starania o pozyskanie kompleksu architektonicznego usytuowanego w pobliżu Małego Rynku – chodziło o kamienicę pod numerem 5 przy ulicy Siennej oraz kamienicę pod numerami 1–3 przy ulicy Stolarskiej. Po koniecznych pracach remontowych i adaptacyjnych, według wstępnie przygotowanych planów zabudowy, przewidywano aż dziewięć pomieszczeń na potrzeby ekspozycyjne. Razem miały one utworzyć *Muzeum Nauk Medycznych*. Wyżej wymienione budynki miały stać się również siedzibą Międzywydziałowej Katedry Nauk Medycznych AM (z taką właśnie nazwą spotykamy się w dokumentacji dotyczącej tej sprawy)³⁵. Mimo poparcia władz Akademii Medycznej i pozytywnego rozpatrzenia przez ówczesne władze miejskie przedłożonych propozycji, powziętego zamiaru nie udało się wcielić w czyn. Do tej sprawy powrócono ponownie w latach siedemdziesiątych XX wieku. Wówczas podjęto wysiłki, by pozyskać któryś z historycznych budynków w centrum Krakowa na potrzeby dobrze zorganizowanego muzeum historii medycyny i farmacji.

W 1973 roku przy poparciu Stowarzyszenia Wychowanków AM im. Mikołaja Kopernika oraz byłych Wydziałów Lekarskiego i Farmaceutycznego UJ uchwalono specjalną rezolucję, którą następnie przekazano władzom uniwersyteckim oraz administracji państwowej centralnego i lokalnego szczebla. Równolegle trwała już akcja wystawiennicza, jak chociażby zorganizowana w budynku Katedry przy ulicy Kopernika 7 ekspozycja czasowa pamiątek po Józefie Dietlu (9–18 października 1972 roku) czy towarzysząca sesji naukowej dla uczczenia 100. rocznicy urodzin Władysława Szumowskiego i 50-lecia powstania Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny prezentacja muzealiów (listopad 1975 roku). Wiele eksponatów zasililo retrospektywną wystawę „Uniwersytet Jagielloński w czasach Kołłątaja”, zorganizowaną przez Muzeum UJ w 200. rocznicę reformy Wszechnicy Krakowskiej (rok 1977). W tym też roku ponownie uzyskano zapewnienie, że kompleks architektoniczny przy ulicach Siennej i Stolarskiej znajdzie się ostatecznie pod zarządem prof. Skulimowskiego, który przygotował wtedy dokładny program zagospodarowania pomieszczeń³⁶. Skulimowski dbał również o to, by problemy, z jakimi borykało się krakowskie muzealnictwo medyczne, zostały odpowiednio nagłośnione w prasie. Temu też celowi miała służyć odrębna, bogato ilustrowana publikacja będąca w istocie prezentacją ponad czterystu różnych obiektów

³⁴ M. Skulimowski, *Facultas Medica Cracoviensis*, Akademia Medyczna im. Mikołaja Kopernika w Krakowie, Kraków 1982, s. 6.

³⁵ *Odpis Pisma Rektora AM w Krakowie, prof. Leona Tochowicza do Przewodniczącego Prezydium Rady Narodowej w Krakowie. Kraków, 8 czerwca 1965 r.*, Zbiory Specjalne KHM UJ CM (teczka Skulimowskiego), *Pismo prof. Jana Oszackiego w imieniu Senatu AM w Krakowie do Prezydium Rady Narodowej m. Krakowa. Kraków, 15 kwietnia 1966 roku*, Zbiory Specjalne KHM UJ CM (teczka Skulimowskiego).

³⁶ M. Skulimowski, *Zbiory muzealne Katedry Historii Medycyny w Krakowie*, „Archiwum Historii Medycyny” 1978, t. XLI, nr 3, s. 324.

związanych z historią medycyny krakowskiej. Zatytułowana *Facultas Medica Cracoviensis. Pamiątki historyczne i zabytki kultury medycznej w zbiorach Międzywydziałowej Katedry Historii Medycyny i Farmacji Akademii Medycznej im. Mikołaja Kopernika w Krakowie* wyszła drukiem w 1982 roku.

Do idei zorganizowania muzeum, lub przynajmniej stałej ekspozycji muzealnej, powracał wielokrotnie w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX wieku następca prof. Skulimowskiego, ówczesny doktor medycyny Zdzisław Gajda, który od roku pełnił obowiązki kierownika katedry i zakładu. Wskazywał przy tym na konieczność stałej konserwacji i właściwego zabezpieczenia zbiorów oraz pomimo braku magazynów muzealnych, gromadzenia nowych eksponatów do kolekcji, w tym również zakupu co cenniejszych obiektów na rynku antykwarycznym³⁷. Wydarzenia polityczne 1989 roku i towarzyszące temu zmiany, jakie zachodziły w kraju, okazały się szczęśliwe dla losów idei muzeum. Uchwałą Senatu AM z dnia 7 marca 1990 roku rektor AM w porozumieniu z prezesem Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego podjęli decyzję o powołaniu *Muzeum Wydziału Lekarskiego*, które to miało objąć wszystkie zbiory medyczne o charakterze ekspozycyjnym, jakie znajdowały się na stanie kierowanej przez Zdzisława Gajdę katedry. Na potrzeby stałej wystawy wyznaczono trzy sale wraz z westybulem oraz przylegającym do niego aneksem magazynowym na parterze Domu Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego przy ul. Radziwiłłowskiej 4. Po pewnych opóźnieniach prawno-administracyjnych ostatecznie dnia 16 czerwca 1992 roku rektor AM im. Mikołaja Kopernika w Krakowie prof. Andrzej Szczeklik dokonał uroczystego otwarcia muzeum³⁸. Już rok później nauki lekarskie jako Collegium Medicum wróciły ponownie w skład Uniwersytetu Jagiellońskiego. W ten sposób po ponad 90 latach od inicjatywy podjętej przez Walerego Jaworskiego jego zamiysł przybrał wreszcie realny kształt.

Obecnie, wierne tradycji swoich założycieli, muzeum nadal jest miejscem gromadzenia pamiątek wiążących się z historią medycyny polskiej. Jest również miejscem wystaw czasowych i bierze współudział w organizacji ekspozycji zewnętrznych. Ma swoją stałą pozycję w programach dydaktycznych dla studentów Collegium Medicum UJ.

Charakterystyka zbiorów

Swoistym fundamentem krakowskiej kolekcji muzealnej są starodruki, które były przedmiotem szczególnych zainteresowań – o czym już była mowa – zarówno Ludwika Bierkowskiego, jak i „ojców założycieli”, czyli Walerego Jaworskiego i Adama Wrzowska. Dzięki ich zapobiegliwości i wytrwałości, a także – o czym nie wolno zapominać – hojności ofiarodawców, w zbiorach Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ znalazły się tej klasy dzieła co *Przymiot Wojciecha Oczki*, herbarze Marcina Siennika i Szymona Syreniusza, *Chronica Polonorum* Macieja z Miechowa czy pierwszy przekład pism Arysto-

³⁷ Pismo p. o. kierownika Katedry i Zakładu Historii Medycyny i Farmacji AM w Krakowie Zdzisława Gajdy do rektora AM im. Mikołaja Kopernika w Krakowie, Kraków 1 kwietnia 1985, Zb. Spec. KHM UJ CM/Org. Jed. KHM/1985/22.

³⁸ Z. Gajda, *Otwarcie Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ i AM w Krakowie*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1992, R. LV, nr 2, s. 239–240.

telesa dokonany przez Sebastiana Petrycego. Można też odnaleźć tak istotne w dziejach nauk lekarskich prace, jak wykład anatomii Realdo Colombo czy jeden z pierwszych podręczników nowożytnej chirurgii Walthera Hermanna Ryffa *Die Grosse Chirurgie oder vollkommene Wundtarznei* z 1545 roku. W sumie w krakowskiej kolekcji udało się zgromadzić kilkaset starodruków, a także rzadkich tytułów czasopism lekarskich, zarówno polskich, jak i zagranicznych. Opiekę nad zespołem starodruków przez wiele lat sprawował mgr Stanisław Zwolski.

Nie trzeba nikogo przekonywać, że spuścizna rękopiśmienna jest często bezcennym źródłem informacji dla badaczy zajmujących się przeszłością nauki. Dlatego też była ona przedmiotem znacznego zainteresowania kolejnych kierowników katedry i zakładu historii medycyny. Los był łaskawy i mimo wielu kłopotów i niebezpieczeństw przetrwały do naszych dni w stanie niemal nienaruszonym wykłady takich znakomitości, jak Józef Dietl, Józef Majer czy Fryderyk Skobel, Napoleon Nikodem Cybulski, Leon Marchlewski i Maciej Leon Jakubowski. Udało się też zachować wiele odręcznych notatek i listów, różnych danych bibliograficznych wynotowywanych na potrzeby pracy klinicznej czy to laboratoryjnej. Do cennych zabytków z tej grupy należy zaliczyć zbiór rękopiśmienny Henryka Jordana, Leona Konrada Glińskiego, Alfreda Obalińskiego i Jana Lachsa. Wreszcie odnajdujemy manuskrypty rozpraw naukowych lub podręczników Adama Bochenka, Ludwika Bierkowskiego i Bolesława Wicherkiewicza. Tu też należy zaliczyć rękopis opracowania historii medycyny pióra Józefa Oettingera.

Osobną kategorię zabytków rękopiśmiennych stanowią historie chorób z kliniki chirurgicznej Ludwika Bierkowskiego oraz chorób wewnętrznych Józefa Dietla. Jednak niemającym sobie równych ze względu na rozmiary oraz stopień wewnętrznej spójności jest zespół ponad 4700 historii chorób powstały w latach 1822–1850 w klinice Macieja Józefa Brodowicza. Bez wątplenia, to jeden z największych i najbardziej kompletnych zespołów tej klasy zabytków w Europie³⁹. Stanowi on zarówno precyzyjny i wielowymiarowy obraz ówczesnej wiedzy lekarskiej, teorii i praktyki lekarskiej, jakości diagnostyki i terapii, jak i dostarcza informacji o częstotliwości występowania danych schorzeń oraz daje wgląd w jakość ówczesnych warunków życia wielu pacjentów krakowskiej kliniki⁴⁰.

Wydzielonym zespołem zabytków jest w dużej mierze opracowana przez mgr. Stanisława Zwolskiego kolekcja dyplomów lekarskich. Jej powstanie sięga czasów Walego Jaworskiego, chociaż najstarsze dyplomy doktorskie polskich medyków z XVIII wieku – ze względu na fakt, że zostały wydane na włoskich uniwersytetach nazywane po prostu włoskimi – zbierał jeszcze Maciej Józef Brodowicz. W sumie w ciągu minionych dziesięcioleci udało się zgromadzić 80 dyplomów pergaminowych oraz ponad 740 papierowych⁴¹. Niewątpliwie ciekawym, chociaż wciąż czekającym na szczegółowe opracowanie jest zbiór biletów wizytowych liczący w sumie kilkaset sztuk.

Ważną część kolekcji muzealnej stanowią portrety i fotografie portretowe, wykonane w różnych technikach malarskich, graficznych i fotograficznych. Najstarszymi pozostają

³⁹ S. Zwolski, *Muzeum Wydziału Lekarskiego...*, s. 433.

⁴⁰ W. Szumowski, *Archiwum Kliniki Brodowicza*, „Polska Gazeta Lekarska” 1937, R. XVI, nr 50, s. 963.

⁴¹ S. Zwolski, *Dyplomy lekarzy w zbiorach Katedry Historii Medycyny UJ*, Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych PAN 2001, T. XLV, nr 1, s. 189–190.

obrazy olejne sporządzone na polecenie Macieja Józefa Brodowicza, który uwieczniając podobizny swoich mistrzów, zapoczątkował tradycję tworzenia galerii portretowych profesorów Wydziału Lekarskiego. Dzisiejsza kolekcja liczy sobie ponad 100 wizerunków krakowskich lekarzy, w tym dzieła takich artystów, jak Zbigniew Pronaszko⁴². Oprócz tego muzeum zbiera także prace samych uczniów Eskulapa, których los obdarzył talentami plastycznymi. Świadectwem ich pasji pozostają ekslibrisy, rysunki i obrazy, a także grafika. Znakomity zbiór drzeworytów o tematyce historyczno-medycznej autorstwa wybitnego dermatologa prof. Kazimierza Lejmana jest bez wątpienia jedną z pereł krakowskiej kolekcji.

Ważny, zbierany pieczołowicie od wielu lat i liczący blisko sześćset pozycji inwentarzowych jest zespół medali o tematyce medycznej. Pierwszym, który w Krakowie tak wyraźnie zwrócił uwagę na medalierstwo i numizmatykę jako istotne źródła historii nauki i sztuki lekarskiej, był Zdzisław Gajda. Najstarszy pozostaje medal wybitny na zlecenie króla Stanisława Augusta w dowód szczególnego uznania dla lekarza nadwornego Jana Ludwika Regemanna. Jego wartość jest tym większa, że pierwotnie medal był własnością Tytusa Chałubińskiego. Największą grupę stanowią medale portretowe, dedykowane konkretnym osobom lub upamiętniające szczególnie zasłużoną postać. Dużą grupę stanowią również medale związane z rocznicami lub zjazdami i kongresami lekarskimi⁴³. Zbiór numizmatów Muzeum Wydziału Lekarskiego rozwija się nieustannie dzięki staraniom Zdzisława Gajdy.

Reprezentatywnym dla każdego muzeum lekarskiego jest zespół zabytków związanych z historycznymi instrumentami i aparaturą medyczną. Od samego początku istnienia kolekcji Jaworskiego i Wrzoska narzędzia odgrywały w nich ważną rolę. Najstarszym jest rozwieracz położniczy, czyli *speculum matricis*, datowany na przełom XVI i XVII stulecia. Z XVIII wieku pochodzi kilka narzędzi chirurgicznych, w tym również zestaw czterech kauterów będących niegdyś własnością pierwszego profesora chirurgii w Akademii Krakowskiej Rafała Józefa Czerwiakowskiego (1743–1816), którego nader często określa się mianem „ojca chirurgii polskiej”. Z pierwszej połowy XIX wieku pochodzi licząca w sumie kilkadziesiąt instrumentów kolekcja będąca niegdyś częścią instrumentarium Kliniki Chirurgii UJ za profesury Ludwika Bierkowskiego. Do niej też należy zaliczyć jeden z najwcześniejszych aparatów używanych do podawania narkozy eterowej. Za niezwykle cenne należy uznać dwa gastroskopy wczesnego typu wykonane na polecenie Jana Mikulicza Radeckiego, które są dzisiaj bezcennym wprost świadectwem początków światowej endoskopii. Na stanie muzeum znajduje się także grupa stetoskopów, począwszy od wczesnych modeli pojedynczych słuchawek lekarskich, a na pierwotnych stetoskopach dwuosusznych skończywszy. W krakowskiej ekspozycji odnaleźć można także kilkanaście mikroskopów optycznych z przełomu XIX i XX wieku oraz przyrządy będące niegdyś na wyposażeniu laboratoriów, w tym zespół mikrotomów. Warto też spojrzeć na instrumenty stanowiące własność znanych lekarzy, takich jak Tytus Chałubiński (1820–1899) czy Antoni Józef Rolle (1830–1894)⁴⁴. Wresz-

⁴² S. Zwolski, *Muzeum Wydziału Lekarskiego...*, s. 434.

⁴³ Z. Gajda, *Medale lekarzy krakowskich w zbiorach Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Katedra Historii Medycyny CM Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1995.

⁴⁴ R.W. Gryglewski, *Zarys dziejów Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad Historią Medycyny” 2000, t. VII, nr 2, s. 163–168.

cie w posiadaniu muzeum, chociaż bez możliwości stałego eksponowania, znajduje się kompletny stół chirurgiczny oraz wiele foteli stomatologicznych.

Bardzo duże znaczenie ma zbiór preparatów anatomopatologicznych służących niegdyś ilustracji wykładów, a także jako materiał porównawczy w badaniach naukowych. Tu szczególną wartość ma zespół kilkudziesięciu odlewów gipsowych oraz modeli woskowych (tzw. mularzy) – pierwotnie wchodzących w skład wspomnianego już „gabinetu” Ludwika Bierkowskiego. Dużą rzadkością, i to na skalę europejską, pozostaje *plica polonica*, czyli tzw. kołtun polski, uchodzący niegdyś za poważne schorzenie – określane mianem choroby kołtunowej. Ciekawie też – chociaż jeszcze wymaga szczegółowego opracowania – prezentuje się zbiór preparatów mikroskopowych powstałych w ostatnich dekadach XIX i początkach XX wieku.

*

Muzeum Wydziału Lekarskiego spełniło pokładane przez jego twórcę nadzieje. Stało się miejscem gromadzenia oraz zabezpieczania przedmiotów i archiwaliów dających świadectwo historii medycyny. Przez pierwsze dwa dziesięciolecia swojego istnienia odgrywało *de facto* rolę nieformalnego zakładu historii medycyny, służąc tym wszystkim, którzy interesowali się badaniami nad przeszłością nauki i sztuki lekarskiej. Gdy w niepodległej już Polsce powstała Katedra i Zakład Historii Medycyny UJ, jej pierwszy kierownik Władysław Szumowski mógł niemal natychmiast korzystać z okazałego już księgozbioru i rozległego zasobu rękopisów. Nie udało się natomiast pozyskać pomieszczeń ekspozycyjnych. Bez wyodrębnionej struktury i osobnych etatów pracowniczych zbiory muzealne stały się *de facto* częścią szeroko pojętego inwentarza Zakładu Historii Medycyny. Ten stan trwa do dziś i chociaż od lat dziewięćdziesiątych XX wieku Muzeum Wydziału Lekarskiego zyskało własną, wyodrębnioną siedzibę, to nadal pozostaje integralną częścią krakowskiego Zakładu Historii Medycyny. Ta sytuacja jest zatem bliska powstałym przy innych katedrach i zakładach Wydziału Lekarskiego muzeom: anatomicznemu, patomorfologicznemu czy historycznym zbiorom Katedry Medycyny Sądowej. Wpisuje się więc to muzeum w tradycję zbiorów o charakterze muzealno-dydaktycznym, tworzonych głównie wokół katedr i zakładów teoretycznych, służąc zarówno studentom, jak i lekarzom, a także historykom nauki.

Bibliografia

- Bilikiewicz T., *IV Zjazd Polskich Historyków i Filozofów medycyny, odbyty w dniach 5, 6 i 7 października 1928 r. w Krakowie w gmachu Uniwersytetu Jagiellońskiego (Collegium Novum)*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 1929, t. IX, s. 137–148.
- Gajda Z., *Medale lekarzy krakowskich w zbiorach Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Katedra Historii Medycyny CM Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1995.
- Gajda Z., *Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Wydział Lekarski UJ CM i Towarzystwo Lekarskie Krakowskie, Kraków 1998.
- Gajda Z., *Otwarcie Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ i AM w Krakowie*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1992, R. LV, nr 2, s. 239–240.

- Girsztowt P., *Ludwik Bierkowski*, „Tygodnik Ilustrowany” 1863, t. VII, nr 189, s. 177–178 i nr 190, s. 193–195.
- Gryglewski R.W., *Historia i filozofia medycyny Władysława Szumowskiego na tle rozwoju historii i filozofii medycyny w Europie i Polsce*, Kraków 2010.
- Gryglewski R.W., *Historia medycyny jako przedmiot badań i nauczania w krakowskim środowisku uniwersyteckim w latach 1809–1914*, Kraków 2016.
- Gryglewski R.W., *Trudne lata Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ w okresie międzywojennym*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2004, t. XLIX, nr 3–4, s. 197–208.
- Gryglewski R.W., *Zarys dziejów Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad historią medycyny” 2000, t. VII, nr 2, s. 163–168.
- Jaworski W., *Odezwa*, „Lwowski Tygodnik Lekarski” 1911, t. VI, nr 24, s. 332–333.
- Jaworski W., *Program Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Druk akcydensowy, Kraków 1901.
- Skulimowski M., *Facultas Medica Cracoviensis*, Akademia Medyczna im. Mikołaja Kopernika w Krakowie, Kraków 1982.
- Skulimowski M., *Zbiory muzealne Katedry Historii Medycyny w Krakowie*, „Archiwum Historii Medycyny” 1978, t. XLI, nr 3, s. 311–332.
- Szumowski W., *Archiwum Kliniki Brodowicza*, „Polska Gazeta Lekarska” 1937, R. XVI, nr 50, s. 963.
- Zwolski S., *Dyplomy lekarzy w zbiorach Katedry Historii Medycyny UJ*, Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych PAN 2001, t. XLV, nr 1, s. 189–190.
- Zwolski S., *Inspiracje powstania zbiorów Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Przegląd Lekarski” 1995, R. LII, nr 2, s. 71–72.
- Zwolski S., *Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2014, R. 2014, nr 1 (13), s. 421–438.